
La confraria de les dones de Sabadell, 1596: sociabilitat femenina, malgrat Trento

Josep Alavedra i Bosch

L'augment del nombre de confraries a la vila de Sabadell, durant la segona meitat del segle XVI, coincidint amb els temps immediatament postridentins, arran del protagonisme del Consell de la vila, que n'era el màxim impulsor, així com la participació de pràcticament tota la població, i en particular les dones –Confraria de les Dones– ens porta a qüestionar l'efecte homogeneïtzador que s'ha atribuït sovint al Concili de Trento. Sota l'aparent augment de devocions locals i confraries, la comunitat establia, dins i malgrat Trento, vincles personals, socials, laborals i participatius, els quals eren quasi l'únic punt associatiu de l'època.

Quasi totes les institucions de l'Església tenen com a fonament la preservació de la fe i la cohesió interna de la comunitat de creients. Una de les institucions de l'Església universal, i alhora local,¹ la més propera al poble cristià i a la societat, era, i és, la parròquia.² A través de la parròquia s'articulava la comunitat de feligresos, els quals, mitjançant diferents participacions en el culte, a través de confraries, l'obra i les pabordies, entre d'altres agrupacions, agafaven un ple sentit cristià i, al mateix temps, aquestes associacions donaven un sentit de pertinença a la col·lectivitat, des d'on s'adquirien unes obligacions, *vincles*,³ espirituals o temporals envers la institució eclesial i la mateixa societat. En aquest breu apunt volem assenyalar que a través de l'associació confraternal, i malgrat les noves directrius del Concili de Trento (1545-1563), la comunitat de la vila de Sabadell, i en particular les dones, tenia un paper actiu en la societat del moment, ensems amb el pròpiament devocional, cosa que farà que podem considerar la parròquia, en el nostre cas Sant Feliu, i les seves institucions com un "món viu", una "persona jurídica" i un "ésser ple de vida".⁴

Les confraries, d'origen medieval i hereves moltes d'elles dels *collegia* i *sodalitia* llatins,⁵ van trobar sota el redós de l'Església una forma de crear "famílies artificials", en les quals tots els seus membres estaven units per la fraternitat voluntària.⁶ Unes associacions que a partir del segle XII tindran un gran desenvolupament i que, coincidint amb la reforma catòlica del segle XVI, coneixeran un gran esclat. No solament se'n van fundar de noves, d'acord amb les noves directrius del Concili de Trento, sinó que es van reforçar les antigues germanats medievals. Emperò, va ser durant l'època del barroc quan sota la monarquia hispànica es va produir el seu gran augment. Així, a la dècada dels anys setanta del segle XVIII, sota els Borbons, se'n podien comptar més de 25.000 a tot el territori peninsular.⁷

Associacionisme confraternal

La confraria unia voluntàriament homes i dones per establir unes noves relacions basades en la fraternitat i la caritat, i implicava complir unes determinades obligacions religioses o socials, allèn d'econòmiques, envers l'associació escollida. No solament

solien integrar la família, mitjançant prestacions i ajuts personals, sinó també altres veïns. Nobles i clergues, i la comunitat en general, s'integraven dins de les confraries, les quals, a diferència d'altres institucions al voltant de l'Església, es caracteritzaven per la seva capacitat d'autogovern i la possibilitat de participació femenina en el seu si. Podríem dir que la confraternitat constituïa una corporació que "*se situaba más allá de la familia y más acá de la comunidad y de los poderes públicos, y que creaba redes de solidaridad y de sociabilidad según distintas pautas*".⁸ El fet de ser una institució i/o corporació petita, entremig de les grans institucions com la Cort o els consells de govern, i les més petites com la família o el matrimoni, possibilitava la seva difusió entre diferents sectors de la població.⁹

Les associacions confraternals estaven incardinades en la societat. Existien confraries i/o germanats més exclusives: adreçades als nobles, on aquests tenien l'ocasió d'exercir la seva preeminència sobre la societat a través de càrrecs directius, pagant les despeses de les festes i cultes, entre d'altres; als clergues, en

1 Universal: categoria genèrica aplicada sempre que s'apleguen un conjunt de persones que comparteixen una convicció en l'Ésser Suprem. Local: porció de l'Església universal, sovint entorn d'un bisbe, que atén la vertebració política i administrativa, la qual està relacionada amb el poder a la Terra. Vegeu MONTSERRAT JIMÉNEZ SUREDA, "Entre el local i el genèric. La imatge de l'Església a Europa a través dels temps. L'exemple català", *Revista de Catalunya*, núm. 152 (2000).

2 Josep Maria MARQUÉS PLANAGUMÀ, "Una mirada cap al passat de les parròquies", *Quaderns de Pastoral*, núm. 93 (1985), p. 29.

3 Gabriel LE BRAS, *Études de sociologie religieuse. Tome premier. Sociologie de la pratique religieuse sans les campagnes françaises*, París: Presses universitaires de France, 1955, p. 107.

4 *Ibidem*, p. 105.

5 J. CAGE, *Les classes sociales dans l'Empire romain*, París: Payot, 1971, p. 307-326.

6 Gabriel LE BRAS, "Les confréries chrétiennes, problèmes et propositions", *Revue historique du droit français et étranger*, 1940-1941, p. 310.

7 Archivo Histórico Nacional (d'ara endavant AHN), *Expediente General de Cofradías*, lligall 7090 i següents.

8 Elena SÁNCHEZ DE MADARIAGA, "Cultura religiosa y sociedad: las cofradías de laicos", *Historia Social*, núm. 35 (1999), p. 26-27.

9 Per a la distinció entre grans i petites institucions vegeu J. S. AMELANG, "Instituciones no institucionales? Els fonaments de la identitat social a la Barcelona moderna", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 13 (1993), p. 305-311.

les quals els eclesiàstics tenien cura de l'assistència en cas de malaltia; però sobretot, de cara a la comunitat en general, eren una de les poques institucions en què homes i dones de tota condició, practicant la caritat i la devoció, sota l'advocació d'un sant o patró, es van sentir atrets per la possibilitat de poder anar més enllà de les obligacions cristianes i poder intervenir en els assumptes de la comunitat. Recordem que en els temps preindustrials les identitats fonamentades en l'estatus social, la religió o en l'espai local eren difícils de transgredir. Les confraries, juntament amb les obres i altres associacions eclesiàstiques, organitzades al voltant de la parròquia, eren el centre d'articulació de l'escassa societat civil a l'antic règim, almenys fins al decret de Nova Planta (1717).¹⁰

En la institució d'una confraria medieval no era necessària la intervenció de l'autoritat parroquial ni de la diocesana. Les persones que ingressaven al

grup, després de la fundació, acceptaven en un jurament, implícit o explícit, les seves constitucions. Bàsicament, les confraries medievals a la Corona d'Aragó seguien unes pautes comunes en la seva constitució: elecció de les seves autoritats; elaboració dels estatuts, regulació de les obligacions, pautes religioses, fraternitat i solidaritat comuna. Tanmateix, en el caràcter religiós d'algunes confraries trobem combinada la vessant organitzativa del treball i la corporació d'oficis, i sovint esdevenen l'embrió de la futura confraria-gremi,¹¹ en la qual es barreja un fi tècnic –gremial– amb el que és religiós –benèfic i/o social.

El món de les confraries es movia, doncs, en un terreny de ningú. Per una banda, es tractava d'associacions religioses –advocació d'un sant, a redós d'un monestir o d'una església parroquial– amb pràctiques caritatives que fomentaven els lligams verticals de devoció a través de l'amor cap a Déu; i, per l'altra,

10 Enric UCÉLAY DA CAL, "Els espais de sociabilitat: la parròquia, els *parroquians* i la qüestió de les clienteles", *L'Avenç*, núm. 171 (juny 1993), p. 23.

11 Els gremis van ser associacions lliures, sorgides a l'edat mitjana com a conseqüència de l'exercici d'una activitat comuna ja sigui en arts, oficis o pràctiques mercantils. En aquest sentit, vegeu M. Esther FABRA I SALVAT, "Organització i estructura del treball de les confraries de Valls (Alt Camp)", dins Lluís VIRÓS I PUJULÀ, *Organització del treball preindustrial: confraries i oficis*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 2000, p. 103.

12 J. HENDERSON, *Piety and Charity in Late Medieval Florence*, Nova York: Clarendon Press, 1994, p. 9.

13 Bernardino LLORCA, "Participación de España en el Concilio de Trento", dins Ricardo GARCÍA VILLOSLADA, *Historia de la Iglesia en España. La Iglesia en España de los siglos XV y XVI*, vol. III, Madrid: BAC, 1980, p. 387.

14 Per al Concili de Trento vegeu BIBLIOTECA ELECTRÓNICA CRISTIANA, *Sacrosanto, Ecuménico y General Concilio de Trento* [en línia], cop. 2001, <<http://www.multimedios.org/docs2/d000436/p000001.htm>> [consultat el novembre de 2006].

15 Joaquim Maria PUIGVERT I SOLÀ, "Guerra i contrareforma a la Catalunya rural del segle XVIII", dins Eva SERRA *et al.*, *La revolució catalana de 1640*, Barcelona: Crítica, 1991, p. 119.

16 Yves-Marie BERGE, *Fête et révolte*, París: Hachette, 1976, p. 138.

17 Henry KAMEN, *Canvi cultural a la societat del Segle d'Or. Catalunya i Castella, segles XVI-XVII*, Lleida: Pagès Editors, 1998, p. 224-225.

18 Antoni PLADEVALL FONT i Josep Maria PONS GURI, "Particularismes catalans en els costums dels segles XIII-XVIII", dins *II Congrés Litúrgic de Montserrat (Secció d'Història)*, Montserrat: Abadia de Montserrat, 1967, p. 131.

19 Aquesta confraria en honor de l'eucaristia va ser fundada a Roma, l'any 1539, a l'església dels dominicans de Santa Maria sopra Minerva. Des de la ciutat eterna es va introduir a les nostres contrades.

20 El Bací de les Ànimes (*Catino Animarum*) era l'administració responsable de les ànimes dels membres de la parròquia difunts i del fet que els seus hereus poguessin continuar sent beneficiaris de l'esmentada administració.

21 Després de la festa de Tots Sants. El dia de Morts i el dia de les Ànimes no tenia un dia de celebració fixa; l'any que el dia 2 s'esqueia en diumenge, se celebrava l'endemà. Les celebracions, bàsicament, consistien en: tres misses al matí pels difunts; novenari amb sermó a la tarda, acompanyat de cant d'absoltes i de les lamentacions de l'ànima. L'altar era vestit de color negre i s'hi cremava cera groga amb profusió. Vegeu Joan AMADES, *Costumari català*, vol. V, Barcelona: Salvat, 2001, p. 653 i següents.

22 Joaquim Maria PUIGVERT I SOLÀ, "Guerra i contrareforma...", p. 124-125.

23 Santi TORRAS I TILLÓ, *Art en documents. Presència del Renaixement i del Barroc a Sabadell*, Sabadell: Arxiu Històric de Sabadell, 2002, p. 109.

24 Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la Universitat de la vila i terme de Sabadell/Segle XVI*, Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1967, p. 210.

reforçaven els lligams horitzontals, és a dir, els més socials, per mitjà de l'ajuda al proïsme.¹² En aquest sentit, la jerarquia eclesiàstica impulsava el desenvolupament de les confraries, però hi mostrava una certa desconfiança, ja que s'escapaven del seu control. El gran nombre de confraries era un fet que preocupava els reformadors, abans i després, del Concili de Trento. Les associacions confraternals tenien una vessant religiosa, però no estaven enquadrades en l'estructura de l'Església i gaudien d'una gran autonomia en relació amb el quadre parroquial. Les reformes tridentines significarien un intent per integrar canònicament les confraries i establir-hi un seguit de controls.

La reforma catòlica duta a terme en el concili tridentí va ser la legislació més important que va afectar les confraries; uns anys més tard, el 7 de desembre de 1604, la constitució *Quacumque* del papa Climent VIII (1592-1605) complementava la reforma de Trento i marcava un referent que es va mantenir amb els decrets de Pius IX (1846-1878) de 1861 i 1866, ja en plena contemporaneïtat. A l'època en què es va celebrar el concili es tractava més de reflexionar sobre un seguit de qüestions posades en dubte pel protestantisme —el valor de la tradició i la seva relació amb la Santa Escripura, el pecat original, la justificació per les obres i els sagraments— i definir els dogmes bàsics de la catolicitat, que d'enfrontar-se als reformadors protestants.¹³

Efectivament, en la sessió XXII de 17 de desembre de 1562, i en els capítols VIII i IX,¹⁴ del concili celebrat a la ciutat italiana de Trento, es donava al bisbe de cada diòcesi, com a delegat de la Santa Seu, la capacitat i l'autoritat de visitar i controlar les confraries de laics. A partir d'ara, tots els llocs on es desenvolupés qualsevol activitat pia, es fessin fundacions adreçades al culte diví, a la salvació de les ànimes o a l'ajut dels més pobres quedaven sota el seu control. Igualment, en el capítol IX s'establí l'obligatorietat dels administradors de les confraries a passar comptes davant del bisbe un cop l'any i quedava anul·lat qualsevol costum, privilegi o constitució del lloc. Aquestes mesures van ser complementades poc temps després amb la constitució *Quaecumque*, en la qual el papa Climent VIII definia el marc legal d'actuació de les confraries: segons aquesta butlla, les confraries havien de tenir el consentiment per escrit

de l'ordinari del lloc (bisbe), el qual, abans d'aprovar els seus estatuts, els havia d'examinar i corregir.

El Concili de Trento intentarà impulsar la creació d'associacions confraternals. Hi veurà un potencial per impulsar el desafiament protestant i la reforma interna de l'Església. Seran, emperò, unes noves confraries, més de devoció, ajustades a les directrius reformadores, i amb un esforç eclesiàstic per reconvertir-les en un mitjà d'enquadrament de la població dins d'una altra mena de religiositat més institucional, lluny de les pràctiques religioses camperoles més connectades amb el món de les supersticions i de la bruixeria.¹⁵ És a dir, una "*rupture entre une pratique collective exubérante, à la fois traditionnelle et indisciplinée, et d'autre part une religion de gens instruits, se voulant purifiés de toute excroissance idolâtre, prétendant revenir à l'essence d'une mythique église primitive*".¹⁶ Ras i curt, es tractava de donar el control i la ideologia al personal de la Contrareforma; les confraries es fundarien en principis i devocions d'acord amb les resolucions del concili.¹⁷

La devoció tridentina confraternal es canalitzarà, principalment, a través de tres models de confraries: la del Roser, la qual s'acostuma a propagar a les nostres parròquies entre 1570 i 1610;¹⁸ la confraria del Santíssim Sagrament, molt més coneguda per la Minerva,¹⁹ que seguia les celebracions que alça la festa del Corpus i sol implantar-se entre 1610 i 1640; i la de les Ànimes²⁰ del Purgatori, que des de mitjan del set-cents substitueix l'administració de l'antic Bací de les Ànimes i tenia el seu punt àlgid durant el mes de novembre quan, juntament amb la festa de Tots Sants i el dia de Morts,²¹ celebrava el Novenari.

Els frares predicadors, sobretot els dominics, van ser els grans difusors de les confraries del Roser i de la Minerva, tasca que en alguns indrets es va veure acompanyada per sectors benestants de la societat catalana,²² com ara a la vila de Sabadell, on Galceran de Sarrià va fer donació de "sis lliures, sis sous Barcelonesos pels gastos fahedors de un retaula".²³ Efectivament, el vint-i-quatre de febrer de 1566 el Consell dels Trenta donava potestat i autoritzava la construcció d'un "altar i retaule en una capella al costat de les fonts de l'església de Sabadell, la qual capella serà d'invocació a la Verge Maria del Roser i de Santa Madrona benaventurada".²⁴ Tanmateix, serà a instàn-

cia de Bartolomé de Miranda, prior i vicari general de l'orde dels dominics, en virtut de la butlla de 24 de gener de 1585 a favor del director general de l'orde, i amb l'acord del Consell, que es constituirà el 25 de febrer de 1588 la confraria del Roser a l'església parroquial de Sant Feliu, a la capella abans esmentada.²⁵

Trento i les dones

176

Des de la perspectiva de la religiositat femenina, una de les reformes que va tenir més incidència va ser el decret que feia referència a la clausura religiosa femenina, elaborat en la sessió XXV de 1563.²⁶ Amb aquest decret tridentí les dones ja no podien entrar als ordes terciaris. Poc després, la butlla *Circa Pastoralis* de 1566, del papa Pius V, suprimia totes les congregacions femenines que no practiquessin la clausura. Això significava que tota activitat religiosa de les dones que es portés a terme fora dels murs del con-

vent quedava exclosa de l'Església, incloent-hi els ordes terciaris femenins. Abans del Concili de Trento les dones que tenien una vocació religiosa, però que no volien entrar en la disciplina conventual, podien aplegar-se, igual que els homes, sota el redós dels ordes mendicants, vivint en comunitat i prenent els vots simples.

Així doncs, l'època postridentina deixava bàsicament a les dones benestants dues formes d'expressió de la seva religiositat: la vida devota en matrimoni²⁷ o la vida intramurs, dins del convent.²⁸ La primera opció permetia a la dona restar en el món secular, portant una vida pia al costat del seu marit. Les dones no casades tenien solament com a opció acceptable socialment la segona, és a dir, entrar dins del convent. Malgrat aquests decrets de l'Església, hi ha una preocupació femenina per cercar espais de participació en la vida comunitària que no impliquin tancar-se dintre de quatre parets. Una mostra de la pietat religiosa fora del claustre conventual, fent-la compatible amb la vida

25 Josep ALAVEDRA BOSCH, *Les confraries modernes: sociabilitat de laics malgrat Trento*, Bellaterra: UAB, 2004, p. 107.

26 Vegeu la nota 14.

27 El rebuig del matrimoni per part de la dona la portava a una vida eremita, la qual la podia condicionar i portar cap a diferents situacions socials: una vida solitària pia, la prostitució, la bruixeria, entre d'altres; diferents estratègies per tal d'assolir una vida plena. En aquest sentit, vegeu el suggerent assaig d'Ottavia NICCOLI (ed.), *La mujer del Renacimiento*, Madrid: Alianza Editorial, 1993. Tanmateix, en els registres de visites pastorals de l'època medieval i moderna apareixen noms de dones que han de ser "amonestades" perquè no accepten l'ordre que la societat els imposava. L'Església intenta "redreçar-les"; si no ho aconsegueix se les qualifica de: concubines, adúlteres, fornicadores, prostitutes, bruixes, conjuradores, endevinaires, entre d'altres. Vegeu Joaquim Maria PUIGVERT I SOLÀ (ed.), *Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona: CGC Edicions, 2003, p. 71. També, J. V. BOSCA, "Sortilegas, adivinas y conjuradoras: indicios de una religiosidad prohibida", *Revista d'Història Medieval*, núm. 2 (1991), p. 125-133; i Lluís MONJAS, "Eva entre les dones del Baix Llobregat durant la Baixa Edat Mitjana", dins *Les dones i la Història del Baix Llobregat*, vol. I, Barcelona: Abadía de Montserrat, 2002, p. 91-140.

28 Per resseguir el paper de la dona en el claustre i la seva influència social, així com un recorregut pels principals ordes femenins, vegeu Marion REDER GADOW, "Las voces silenciosas de los claustros de clausura", *Cuadernos de Historia Moderna*, núm. 25, Monográfico VI (2000), p. 279-335.

29 Feliu SARDÀ i SALVANY i Pere TURULL Y MORAGAS, *Consuetud parroquial de la Iglesia de Sant Feliu Africà, Màrtir de Sabadell*, Sabadell: Tipografia Vives, 1898.

30 Jaume VICENS VIVES, *Sabadell en la història Universal*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1998, p. 5 (Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach; 3).

31 Arxiu Històric de Sabadell (d'ara endavant AHS). Fons Municipal (d'ara endavant FM). *Memoria del proyecto de ensanche y reforma de la ciudad de Sabadell*, 1886, vol. I, p. 16 (AMH 709).

32 "Regularmente entonces se tenían los Consejos en la Iglesia parroquial. Su convocación era a sonido de Campana y a voz de pregonero". Vegeu Antoni BOSCH i CARDELLACH, *Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el 1770*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 1994, p. 17.

33 El Consell ordinari estava format per quinze persones: tres jurats i dotze prohoms elegits per insaculació. L'augment de la població i les dificultats per reunir el Consell general van portar a establir una nova fórmula el 1557. A partir d'aquest any el Consell general quedava reduït a 30 persones —cinc per cada mà—, les quals, afegides a les quinze de l'ordinari, feien un total de 30 persones, motiu pel qual se'l coneix també com a Consell dels Trenta o Trentenari. Vegeu AHS. FM. *Llibre del Consell*. Acta de 4 d'octubre de 1557 (AMH 2521/1). Aquest sistema es va mantenir fins a la Nova Planta. L'any 1716 va ser abolida la insaculació d'ambdós consells i la vila va passar a tenir un ajuntament encapçalat per un batlle i sis regidors nomenats per la Reial Audiència.

El gran esclat de les confraries al Sabadell de final del cinc-cents

Entre els castells de frontera que formaven part de la punta avançada de la Marca Hispànica entre els segles VIII i XI, hi trobem el castell d'Arraona, un nucli de població que en l'alta edat mitjana va començar a traspasar el llit del riu Ripoll i establir-se en la seva plataforma més elevada. L'any 1373 es trasllada la parroquialitat des de l'església de Sant Feliu d'Arraona a la pabordia de Sant Salvador, des de llavors coneguda com a Sant Feliu.²⁹ En aquest punt conflueixen diferents camins, entre ells el camí ral cap a Manresa, i agrupats entorn de l'antiga església de Sant Salvador van començar a formar part del corredor on "necessàriament s'ha fet història";³⁰ com és conegut, ens referim a la vila de Sabadell.

A la modernitat, al segle XVI, la vila tenia una superfície estimada de 37.900 metres quadrats, 80 metres de llarg per 40 d'ample.³¹ La vida de la comunitat de Sabadell al segle XVI girava al voltant de l'església parroquial. Moltes reunions del Consell, l'òrgan de govern de la vila, es feien a l'església parroquial de Sant Feliu,³² sobretot el Consell general, abans de la formació del Trentenari,³³ ja que aquest comptava amb més assistència. La majoria de decisions que afectaven la parròquia es prenen al Consell. Aquest era el que nomenava els càrrecs, intervenia en l'establiment de beneficis, tenia cura de la caritat i de la beneficència, prenia decisions conjuntes en la constitució de confraries, prenia part en l'organització de les festes religioses i processons, nomenava els preveres, entre d'altres. Aquesta relació Consell-parròquia contravenia les directrius tridentines, ja que qüestionava l'autoritat del rector de la parròquia i del bisbe, principals responsables de la nova devoció tridentina, ja que el Consell actuava com a patró de les confraries i intervenia en afers pròpiament eclesiàstics. Aquest fet sovint va provocar tensions i conflictes per l'administració de les confraries, sobretot a finals del segle XVI, i no va començar a agafar rumbs separats fins a les ordinations de la comunitat signades pel bisbe de Barcelona, Alfons Coloma, el 1602, les quals establien l'àmbit del rector respecte als assumptes interns de l'església parroquial i la comunitat, sobretot pel que feia

177

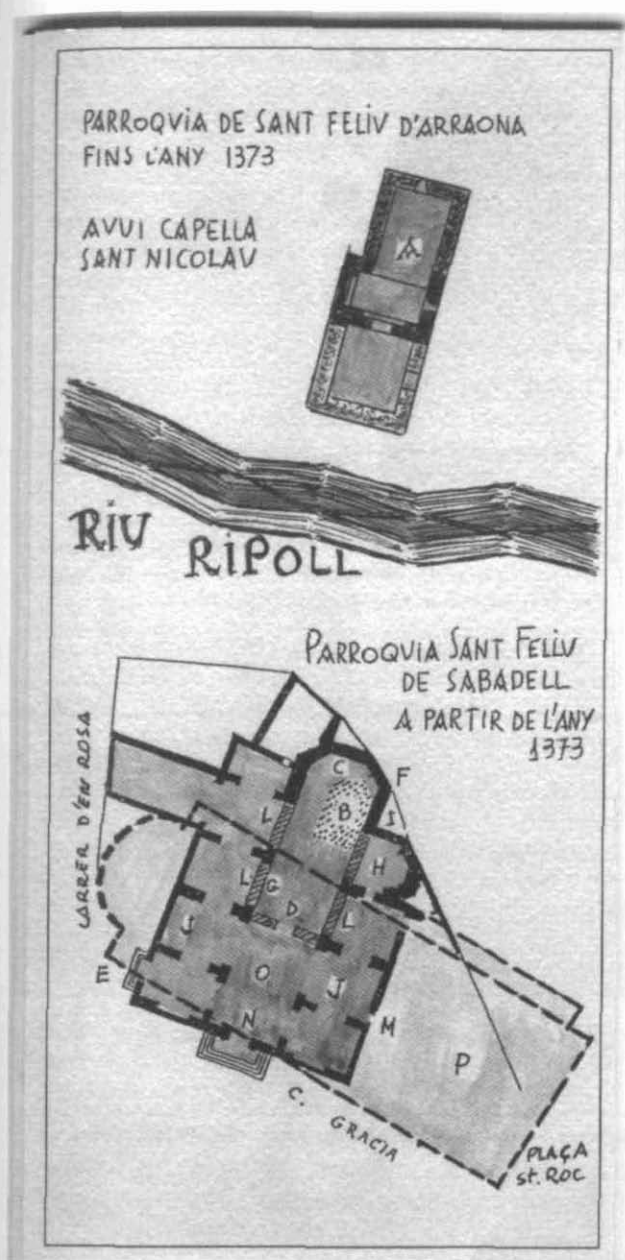

Figura 1. Parròquia de Sant Feliu. Procedència: Parròquia de Sant Feliu de Sabadell [tríptic parroquial]. A- Sant Feliu d'Arraona, segles X-XI, fins a l'any 1373. B- Conjunt romànic de Sant Salvador d'Arraona, convertida en parròquia el 1373. C- Entre 1403 i 1420 s'obre el nou temple de la parròquia de Sant Feliu.

laica, la trobem en la Confraria de les Dones, constituïda a la vila de Sabadell l'any 1596. Aquesta confraria de devoció, malgrat haver-se de reglamentar per les directrius tridentines, tenia una característica particular: en podien formar part solament les dones.

referència a aniversaris, sufragis, caritats, residència dels preveres, entre d'altres.³⁴

En onze anys –des del 1586 fins al 1597– observem un increment de les devocions marianes i de la sang de Crist a la vila, constatable en les advocacions de les noves confraries, la qual cosa semblaria respondre a la nova religiositat que, com dèiem més amunt, Trento maldava per imposar. En aquests anys s'havien constituït cinc noves confraries de devoció:

CONFRARIA	ANY	ADVOCACIÓ
Puríssima Sang de Crist	1586	Sang de Crist
Verge del Roser	1588	Verge del Roser
De les Dones	1596	Verge de l'Assumpció
Sant Nom de Jesús	1597	Jesús
Minerva	1597	Sang i cos de Crist

Taula 1. *Relació de les diferents devocions a Sabadell a finals del segle XVI. Elaboració pròpia.*

A les quals hauríem d'afegir les sis confraries gremi fundades entre l'any 1566 i 1595 (dels paraires, sastres, teixidors, Sant Jacint, Santa Eulàlia, dels sabaters), les quals, malgrat reglamentar i defensar els interessos particulars dels oficis respectius, estaven sota l'aixopluc de l'església parroquial i tenien, tanmateix, una important vessant religiosa i assistencial. Per tant, ens trobem amb onze confraries constituïdes en un espai de temps de trenta anys i escaig, endemés de les ja existents. Si estimem la població de la vila al voltant dels 1.000 habitants,³⁵ per al

final del segle XVI, seria estrany trobar algun veí de la vila, home o dona, que no formés part, o tingués relació, directa o indirecta, amb qualsevol membre d'alguna confraria.

La confraria de les Dones de Sabadell, 1596

Aquesta confraria de devoció, tot i que s'havia de reglamentar per les directrius tridentines –d'acord amb les quals la dona quedava fora de tota pràctica religiosa fora del convent, com dèiem més amunt–, gaudia d'una característica particular: en podien formar part solament les dones. La confraria, instituïda en una capella de l'església parroquial de Sant Feliu, tenia com a objectiu principal la cura de l'altar de la Verge i l'aplegament i l'organització de la caritat a la vila i el seu terme.

El procés de constitució d'una confraria de devoció o sacramental, a l'època postridentina, era semblant en totes les ocasions. D'acord amb els decrets de la sessió XXII del Concili de Trento, l'associació confraternal havia d'estar sota l'autoritat del bisbe, el qual havia de vetllar perquè la seva finalitat s'ajustés als canons establerts pel concili; el rector, com a cap de la parròquia, tenia sovint la presidència de la confraria i vetllava pel seu funcionament. D'aquesta manera, l'any 1596 el rector de la parròquia de Sant Feliu, Armengol Parés, s'adreçava al bisbe de Barce-

34 AHS. Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Feliu. *Llibre del consell i determinacions*, 1600-1686, f. 48 (AMH 2671/1).

35 El nombre de focs en el transcurs del segle XVI oscil·la entre els 50 i els 200. Així, el 1592 trobem 200 focs. Segons hi apliquem un índex (x) 4 o (x) 5, el 1592 ens donaria una xifra de 800 a 1.000 habitants. Cal tenir molta cura amb aquestes xifres, ja que són sempre estimatives. Vegeu Josep IGLÉSIES FORT, *El fogatge de 1553*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana, 1979. Per altra banda, aquesta xifra, al voltant de 1.000, s'ajustaria bastant a la carta enviada pel rei Felip II, el 23 de setembre de 1585, al procurador reial i membre de la Reial Audiència Joan Amel, on es deia "[...] *Demás desto nos Han Supplicado que attento que en dicha villa y término Ay mas de dozientas sinquenta casas [...]*". AHS. FM. *Llibre del consell*, 1567-1587. Acta de 7 de novembre de 1585 (AMH 2499).

36 El Consell de la vila, cada diumenge de rams, d'un any per l'altre, elegia dues majores que s'encarregaven de captar almoina entre els feligresos de la vila i terme. AHS. FM. *Llibre del consell*. Acta de 29 de febrer de 1595 (AMH 2521/2). Tanmateix, com esmenta el rector, Esperança Feu i Eulàlia Maura eren administradores de l'altar de Nostra Senyora de la Soledat aquest any. El 1600 en serien Antiga Arnella i Jaumeta Folch, les quals havien entrat amb tractes amb el pintor barceloní Gabriel Duran per tal de daurar unes imatges dels apòstols i de la Verge de l'església parroquial. En aquest sentit, vegeu Santi TORRAS TILLÓ, *op. cit.*, p. 122 i 216. La confraria de la Soledat es constituïria vers l'any 1623. Vegeu Ernest MATEU i VIDAL, *op. cit.*, p. 26.

37 Els Sarrià eren una família noble. A finals del segle XVI vivia a Barcelona, portant una vida aristocràtica, i havia deixat els seus afers econòmics a la vila de Sabadell en mans de procuradors o majordoms. Vegeu AHS. Fons notarial. Lligall d'inventari i encants, 1600-1607. "Inventari de la casa i béns de Sabadell del noble Galceran de Sarrià", 22 de juny de 1601 (E 168).

38 Arxiu Diocesà de Barcelona. Estatuts de la confraria de les dones de Sabadell, *Comunium*, vol. 70, f. 163, 1596.

Fotografia 1. Antiga església de Sant Fèlix i les cases de la rectoria l'any 1881. Autor: Vives i Martí. *Panorama fotográfico de Sabadell*, làm. IV (AHS).

lona, Joan Dimes Lloris, presentant-li els capítols de la confraria de les dones per a la seva aprovació.

En l'escrit de presentació que el rector feia de la confraria deixava constància del fet que Esperança Feu i Eulàlia Maura, les dues majores que aquell any havien exercit aquest càrrec,³⁶ juntament amb el patronatge de Dionísia de Sarrià,³⁷ manifestaven la seva intenció de constituir-se en confraria per tenir cura de l'altar de la Verge de l'Assumpció de l'església de Sant Feliu i poder aplegar per la vila i el seu terme la caritat corresponent per la Verge, així com atendre els més necessitats de la comunitat.

Mercès al "[...] favor particular de Dona Dionisa de Sarria y Marimon", que va fer "[...] reparar una capella perduda [que] havia en dita isglesia al costat

de la capella de nostra senhora", i amb l'ajut d'"Eulalia maurana juntament ab todas las donas [de] dita vila tenir particular cuydado de dita capella adornant aquella de las cosas concientemente", sol·liciten a l'ordinari de lloc "[...] que puguem liberament adornar dita capella las ditas majores que per temps seran tenint las donas de dita vila en aquella germandat y confraria per que ab major vigilancia se puguem emplear en servicio de nostra senhora concedintlos las ordinations y capitols següents".³⁸

Tot seguit el document fa petició de disposicions, les quals han de guiar la tasca de la confraria esmentada. Així, es demana: "[...] de confirmar y de nou concedir juntament amb la pratiga de que puguem liberament aplegar per dita vila y terme las charitats se

trobaran a honra de la verge maria y necessitats [...]”.³⁹ Es disposa que cada dona que vulgui entrar en la confraria aportí “[...] una charitat segons llur possibilitat” i que les quantitats es puguin “[...] posar dins de una caixeta [...] amb dos claus diferents. La una de las quals haga de tenir lo rector de dita isglesia [...] o son beneficiat mes antich”.⁴⁰ Igualment, es demanava poder anotar en un altre llibre, a cura del rector, totes les dones que volguessin entrar en aquesta germandat o confraria, i poder-se reunir a l’església, en acabar la missa major i/o després de vespres, les majorales i altres dones.

Igualment, s’estableix cada any “la professo lo dia de la assumptio de nostra senhora”, la qual eixirà jaguda “en lo lliit com es de costum”, i es disposa la cura que han de tenir les majorales de la processó, així com de les “Il·luminaries” que l’acompanyen i dels càntics respectius. Es podia fer endemés una altra processó, advocant la Soledat de la Mare de Déu, el divendres sant; i una altra per Pasqua, de bon matí, cantant himnes a la Verge. L’endemà de l’Assumpció es disposa celebrar “en la capella del sepulcre un aniversari per las animas dels confreres y benefactors de la dita capella donant la charitat acostumada”.⁴¹

Finalment, establien poder fer les modificacions a aquestes ordinacions, o en altres que es puguin fer, segons convingui al servei i honra de nostra Senyora,

39 *Ibidem*.

40 *Ibidem*, f. 164.

41 *Ibidem*.

42 Mt. 25:35-37, dins *La Bíblia. Versió dels textos originals i notes pels monjos de Montserrat*, Andorra: Casal i Vall, 1992, p. 2079.

43 Modest BARRERA AYMERICH, *La mort barroca: ritus i rendes*, Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, 1996, p. 59.

44 Inmaculada ARIAS DE SAAVEDRA i M. L. LÓPEZ GUADALUPE, “Las cofradías y su dimensión social en la España del antiguo régimen”, *Cuadernos...*, op. cit., p. 228-229.

45 A mitjan segle XVIII, a Espanya, part dels bisbes –entre d’altres, el bisbe Climent de Barcelona, Bertán de Salamanca, el cardenal Lorenzana i altres jerarquies religioses– cerquen una renovació de la religiositat. Un dels punts d’acord amb el reformisme borbònic seria la Il·lustració, es podria parlar d’un “agermanament” en la lluita contra la ignorància, l’excés de religiosos i confraries, així com la voluntat de la seva reforma. Aquesta va avançar amb el regalisme. Per a Catalunya vegeu Joan BADA i ELIAS, “Les relacions entre els bisbes i l’Estat a la Catalunya de la Il·lustració”, *Manuscrits. Revista d’Història Moderna*, núm. 20 (2002), p. 71-89.

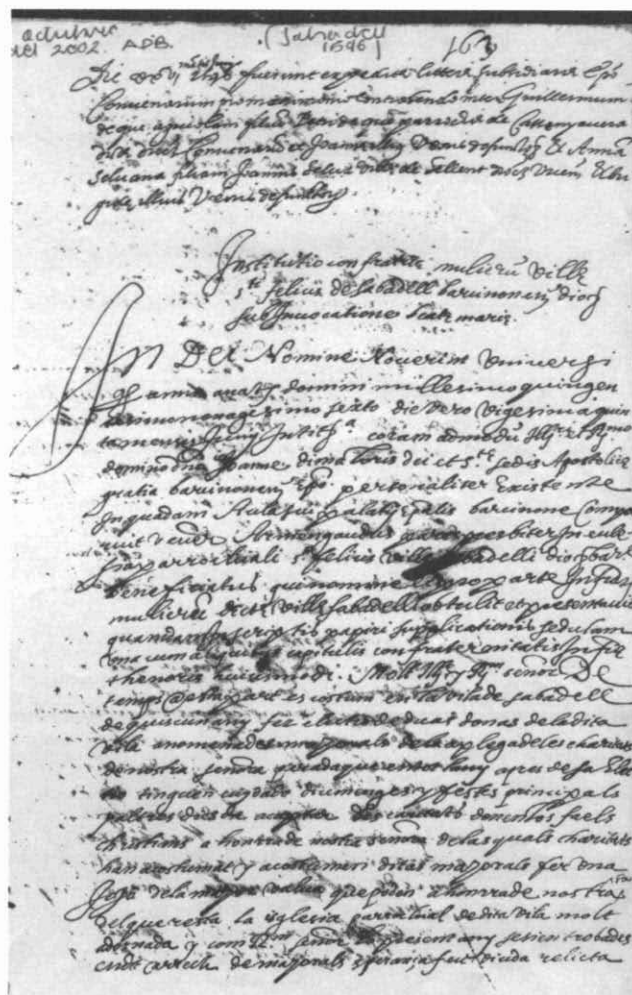

Figura 2. Institució de la Confraria de les Dones de la vila de Sabadell. Comunium, 1596, f. 163. (Drets reservats @ Arxiu Diocesà de Barcelona - Arquebisbat de Barcelona).

i en benefici o augment del nombre de dones de la confraria. Formalment, seguint l’esperit de Trento, atorgaven al bisbe de Barcelona la capacitat d’aprovar i/o rebutjar tot allò que més hagi de convenir al servei de Déu i al bé de la confraria.

Epíleg

Podríem dir que la integració social dels habitants de la vila de Sabadell –incloses les dones, les quals, a més de participar en la confraria de les dones, exercien càrrecs de pabordesses o administradores en altres confraries, com la del Roser, o eren nomenades pel Consell per captar les caritats– passava per

les confraries (gremials i/o de devoció). Aquestes eren pràcticament l'única institució a través de la qual es podien fomentar l'associacionisme i les relacions interpersonals entre els diferents estaments: a la vegada, la confraternitat ofería a llurs membres una protecció en els moments més difícils de la vida, enfermetat i mort. Sota l'aparent augment de devocions locals i confraries tridentines, onze en el nostre cas, la comunitat, i les dones en particular, establien vincles socials i participatius, al mateix temps que s'ocupaven de l'atenció del més desvalguts. La fundació de la confraria de les Dones ofería un espai de participació dins la vida religiosa i social de la vila. D'aquesta manera, practicant la caritat i la cura dels més necessitats de la vila i terme, en la seva vessant espiritual, la confraria augmentava l'expectativa per aconseguir la salvació en "l'altra vida", cosa que no deixava de ser un seguiment de la promesa feta a la Sagrada Escriptura: "[...] rebeu en herència el Regne preparat per vosaltres [...]. Perquè vaig tenir fam, i em donàreu menjar; vaig tenir set, i em donàreu de beure; era foraster, i em vau acollir; despullat, i em vau vestir; malalt, i em visitàreu; era a la presó, i em vinguéreu a veure".⁴² La naturalitat amb què els més desvalguts econòmicament i físicament s'aplegaven a la parròquia ens posaria de manifest, endemés, l'existència d'un "vague contracte social", per mitjà del qual l'Estat hauria deixat en mans de les institucions eclesiàstiques un sistema de caritat religiosa que s'articulava al voltant de l'Església i, en particular, de les associacions d'ajuda als pobres que en depenien, nascudes com a resposta a la seva ensenyança social.⁴³

El decret d'exclusió de les dones de la vida religiosa fora del convent, en aquest no se seguia. Unes dones que, d'acord amb els estatuts de la confraria, signats i autoritzats pel bisbe, podien recollir i aplegar caritat per la vila i el seu terme, sense importar el seu estat civil: casades, vídues o solteres, i que es podien reunir lliurement a l'església parroquial de Sant Feliu. En aquest sentit, diríem que el pretès efecte del Concili de Trento no va ser tan homogeni com a vegades es pretén fer creure. L'efecte de la reforma catòlica caldria veure'l en cada església particular, cosa que faria entendre la sociabilitat confraternal d'una manera molt més oberta.

Tanmateix, al llarg del temps, i malgrat les directrius tridentines, les confraries manifestaven la religiositat de la comunitat i, al mateix temps, una expressió del corporativisme laic, assolint una certa independència del control eclesiàstic (participació de les dones en les confraries, patronatge del Consell, entre d'altres) i obrint una forma de participació interpersonal que protegia en els moments difícils i donava, a la vegada, un component festiu als seus associats (processons i pompa).⁴⁴ En aquest sentit, la conjunció de la recerca d'una religiositat més interior i austera per part de les jerarquies eclesiàstiques,⁴⁵ durant la segona meitat del segle XVIII, i l'aparició d'administradors reformistes - Campomanes, Aranda, Jovellanos, Floridablanca-, sobretot durant el regnat de Carles III (1759-1788), van fer que s'anés creant un clima de malestar envers les confraries, cosa que començarà a marcar l'inici de la fi de les associacions confraternals modernes. ●